

Sərgüzəşti-Vəzir-i-xani-Lənkəran

Mirzə Fətəli Axundov

© Mirzə Fətəli Axundov. Bədii və Fəlsəfi Əsərləri. Bakı. Yazıçı 1987

Yəni təmsili-güzarişi-əcib ki, keyfiyyəti dörd məclisdə bəyan olub itmamə yetir.

Əfradi-əhli-məcalis

Lənkəran Vilayətinin Xanı.

Mirzə Həbib — onun vəziri.

Zibə xanım — vəzirin əvvəlinci hərəmi.

Şölə xanım — vəzirin istəkli ikinci hərəmi.

Nisə xanım — Şölə xanımın bacısı ki, qızıdır, vəzirin evində olur.

Pəri xanım — Şölə xanımın anası ki, o da vəzirin evində olur.

Teymur ağa — xanın qardaşı oğlu ki, Nisə xanıma aşiqdir.

Hacı Salah — tacir.

Ağa Bəşir — vəzirin naziri.

Heydər — vəzirin fərraşı.

Kərim — vəzirin mehtəri.

Xacə Məsud Qara — vəzirin xacəsi.

Səlim bəy — xanın eşik ağası.

Qədir bəy — onun naibi.

Səməd bəy — xanın fərraşbaşısı.

Əziz ağa — xanın pişxidmətbaşısı.

Vəzirin bir neçə başqa fərraşları və bir neçə bəylər.

Xanın bir neçə başqa fərraşları.

Bir neçə ərizəçilər xan imarətində.

Əvvəlinci məclis

(Əvvəlinci məclis əlli il bundan əqdəm, dəryayi-Xəzərin kənarında, Lənkəran şəhərində, Vəzir Mirzə Həbibin evində vaqə olur. Vəzir oturubdur ikinci arvadının otağında, qabağında əl-əl üstə, Hacı Salah durubdur.)

Vəzir: Hacı Salah, eşitdim ki, Rəştə gedirsən, doğrudurmu?

Hacı Salah: Bəli, ağa!

Vəzir: Hacı Salah, sənə bir qulluq buyuracağam, gərəkdir bitirəsən. Onun üçün səni çağirtmişəm.

Hacı Salah: Buyur, ağa, can-baş ilə bitirməyə hazırım!

Vəzir: Hacı, gərəkdir Rəştdə bir nimtənə tikdirəsən. Yeri abi zərbəftdən ki, mislə və bərabəri bu vaxtadək Lənkəranda görünməməş ola; xülasə —
Bir nimtənə kimi, ta ola zərbəftü nikutər, diba ona möhtac.
Mətində tamam rabitə mövzun sərəsər, tək haşiyə qıyqac.
Üstündə onun aşıqü məşuq müsəvvər, dil şövqünə minhac.
Ulduza şəbih nəqşi, yeri göy kimi əxzər, nəzzarəsi bəhhac.
Tiri-nəzəri əhli-təməşaya müqərrər, hər butəsi amac.
İçində onun şölə verə tələti-dilbər, Tabəndeyi-vahhac.
Görən deyər mahdır, ol, çərxi-pürəxtər, ya bəhri-pürəmvac.
Kəbə evinin örtüyünə tuta bərabər, simasının hüccac!
Elə ki, hazır olar, iyirmi dörd daha dəxi qızıl düymə toyuq yumurtasından kiçik, göyərçin yumurtasından böyük, zərgərə kəsdirib, yaxasına düzdürüb, özünlə bərabər qayıdanda gətirərsən. Bu da sənə əlli qızıl (Pulları kağıza bükülü qabağına qoyur). Əgər çatmasa, artığın da qayıdandan sonra karsazlıq edərik. Tezmi qayıdacaqsan?

Hacı Salah: Bir ayadək qayıdaram, başqa bir işim yoxdur. Nəqd pul aparıram, ipək alıb yola düşəcəyəm. Amma, ağa, nimtənənin ölçüsü məlum olsa idi çox yaxşı olardı. Orda tikdirdim, bəlkə dar oldu, gen oldu; ya uzun oldu, gödək oldu, qulluğunuzda müqəssir ollam.

Vəzir. Eybi yoxdur, bir az gen və uzun tikdir; əgər burada düz gəlməsə, düzəldərik.
Hacı Salah. Ağa olmazmı parçasın və düyməsin gətirdim, burada hər kəs ki, geyəcəm, onun əyninə görə biçdirib tikdirdəsiniz?

Vəzir. Ax, qərribə kişisən! Örgənibsiniz çox danışmağa ki, öz mərifətinizi bildirəsiniz. Qərəzin budur ki, mən mətləbi vazeh açıb sənə danışam? A kişi, heç bilirsənmi ki, onu burda biçdirib tikdirsəm, nə qalmaqala düşəcəyəm?

Hacı Salah. Xeyir, ağa, mən nə bilirəm?

Vəzir. Bəs gərək piş əz vəqt səni mətləbdən xəbərdar edəm və illa gedib bazarda demiyən adam qoymazsan ki, vəzir mənə belə-belə qulluq buyurubdur. Sonra qulaq dincliyi bizə haram olar. Əzizim, mətləb budur ki, Novruz bayramına iki ay qalıbdır. Mən istəyirəm ki, bayramda bir qərribə nimtənə Şölə xanıma bağışlayım. Əgər onu burda tikdirsəm, Ziba xanım da bir eləsini istəyəcəm. Ona da tikdirsəm, izafə xərcdir, çünki ona yaraşmaz. Tikdirməsəm, baş ağrısından, qalmaqaldan xilas olmayacağam!

Hacı Salah. Ağa, bağışlayanda da genə Ziba xanım bir eləsini istəməzmi?

Vəzir. Allahu əkbər, xata-balaya düşdük! Olan, sənlik nə var? Sənə hər nə buyururam, elə eylə!

Hacı Salah. Baş üstə, ağa!

Vəzir. Bağışlayanda mən deyəcəyəm ki, bacım, Hidayət xanın arvadı bu nimtənəni Şölə xanıma sovqat göndərmişdir; onda Ziba xanım məni müqəssir görməz. Bu sözləri burda bir kimsəyə söyləsən, vay sənə halına!

Hacı Salah. Xeyr, ağa, mənim nə həddim var ki, sənə sirrini xalqa yayam?

Vəzir. Di get, mürəxxəssən!

(Hacı Salah baş vurub otaqdan çıxır, sonra tez Ziba xanım otağın o birisi qapısını bərk ikiəlli açıb çığıra-çığıra içəri girir, vəzir qorxub səksənib geri baxır.)

Ziba xanım. İstəkli arvadına yaxası qızıl düyməli nimtənə buyurursan; Barakallah sənə kişiliyinə!... Deyəcəksən də ki, bacın onu Şölə xanıma sovqat göndərmiş, barakallah! Bacını mənə tanıdırsan? Sənə bacın xəsislikdən pəniri şüşəyə qoyub çöldən əppək batırı, elə oldu ki, əlli-altmış tükənlik nimtənə sənə arvadına sovqat göndərmiş?

Vəzir. Arvad, nə danışırsan? Necə nimtənə? Necə sovqat? Dəli olubsan?

Ziba xanım. Mənə fəndü fel gəlmə! Əvvəldən axıradək həmişə Hacı Salah ilə danışmışam. Hacı Salahı çağıranda sümüyüm duymuşdu; xəlvət gəlib o biri qapının dalısından pusurdum. Allah mübarək eylesin, arvadına yaxası qızıl düyməli nimtənə... Teymur ağanın gözü aydın olsun ki, sevgilisinə təzə nimtənə buyurulur ki, geysin, onun qabağında süzsün.

Vəzir. Arvad, nə yava-yava danışırsan? Məgər heç utanmırsan ki, mənim üzümə qarşı arvadına böhtan deyorsən? Mənim namusumu batırırsan?

Ziba xanım. Sənə namusunu mən batırıydım, mən də bir oğlan sevərdim. Sənə namusunu arvadın Şölə xanım batırır ki, gecə-gecə Teymur ağa ilə qol-boyundur. Qaravaşım neçə kərə gözilə görübdür.

Vəzir *(rəngi təğir tapmış)*. Mən hərgiz sənə və sənə qaravaşına inanmam!

Ziba xanım. Bu sözü yalnız biz demirik. Tamam Lənkəran bu işi bilir. Sənə gözün örtülüb, uyubsan bu çənginin məkrinə, felinə, təmiz adını-sanını itiribsan.

Vəzir. Şölə xanım nə tanıyır Teymur ağanı? Harda görübdür onu?

Ziba xanım. Sən özün tanıdıbsan, özün göstəribsan!

Vəzir *(qaim sövt ilə)*. Mən tanıtmışam? Mən göstərmişəm?

Ziba xanım. Bəli, sən tanıdıbsan, sən göstəribsan! Sən deyilmidin ki, oruc bayramında gəlib arvadına dedin ki, xan qala qırağında bəy uşaqlarını bir-birilə güləşdirir; sən bacın Nisə xanım xacə və qaravaşınızla gəlin qala divarının dalısında, mərdrovdə fərş saldırıb oturun, tamaşa edin!? Orda Teymur ağa, iyirmi beş yaşında cavan, gözəl oğlan, tamam bəy uşaqlarını basıb. Şölə xanım bir könüldən min könülə ona aşıq və giriftar olub. Axır kim bilsin nə hiylə edib onu ələ alıbdır ki, bir gün görməsə, aramı yoxdur. Sənə demədimmi, kişi, bu əlli yaşında yeni yetişmiş qız almaq sənə yaraşmaz? Sözümə qulaq asmadın, indi çək, əzabındır!

Vəzir. Yaxşı, çıx get, dəxi bəsdir, işim var, kağız yazacağam.

(Ziba xanım çıxıb gedir.)

Vəzir (*yalqız*). Əqlim kəsmir ki, Şölə xanım bu işin sahibi ola, amma çox ehtimalı var ki, Teymur ağanın gücü ona xoş gəlib, cahıl qız uşağıdır, saymazyana tərifini onun-bunun yanında dilinə gətiribdir. Bu arvad xayınlıqla bunu sövgülüylüyə həml edib, biçarəyə quyu qazır. Bəhər-hal, gərəkdir ki, Şölə xanıma inandırmaq ki, Teymur ağa çəndən güclü deyil, o basdığı uşaqlar tamam colma-cocuq idilər, bəlkə bu tədbir ilə dəxi Teymur ağanın vəsfi onun dilinə gəlməyə. Bəs durum gedim xanın yanına, sonra qayıdıb gəlləm otağına, görüm necə eylərəm. (*Ayağa durur, istir getsin, Ziba xanım girir içəri*).

Ziba xanım. Bu gün nahara, şama nə buyurursan, hazır etdirim?

Vəzir. Zəhirmar, zəqqum! Sən mənə belə xörək yidiribsən ki, bir ay da yeməsəm acımanam. (*İstir gedə, otaqın ortasında bir xəlbir duşmuş imiş, gözü gapıda, fikirli getdiyi yerdə ayağını xəlbirin sağanağının bir başına basır, başı zalxıb taraz dəyir onun dizinə. Uf edib dizin dizin tutur, əylənir, qaşqabağı tökülmüş, üzün arvadına tutub çıxıra-çıxıra*). Bu xəlbir burda nə qayırır?

Ziba xanım (*təəccüblə*). Mənim heç xəbərim yoxdur!

Vəzir. Fərraş!

(*Heydər fərraş dəhlizdən otağa daxil olub, əl-əli üstə baş əyir.*

Ziba xanım üzün örtüb, çəkilib otağın bir tərəfinə.)

Vəzir (*acıqlı*). Heydər, bu xəlbir otağın içində nə qayırır?

Fərraş. Ağa, sübhədən mən otağı süpürürdüm. Mehtər Kərim əlində xəlbir bura gəldi, bir az danışdı, sonra getdi, məlum olur xəlbiri burda qoyub gedibdir.

Vəzir. Bu saatda mehtəri buraya çağır.

(*Fərraş gedir.*)

Vəzir. Mehtərin mənim otağında nə işi var? Xəlbiri mənim otağında nə qayırır? Bu gün hər tərəfdən mənə inciklik üz verir. Hər vaxt ki, mən bu xarab olmuş otağa gəlləm, heç bir xəttadan xali olmanam.

Ziba xanım. Əlbəttə, ondan ötrü ki, bu otaqda Şölə xanım yoxdur! Çünki belədir, dəxi bura niyə gəlırsən? Həmişə get Şölə xanımın otağına.

(*Fərraş və mehtər daxil oldular.*)

Vəzir (*acıqlı*). A gədə, Kərim, sənın mənim otağında nə işin var? Sənın yerin töylədir. Sən nə cürət edib mənim otağıma ayaq basırsan?

Mehtər. Ağa, mən bir dəqiqə gəlmişdim Heydərədən soruşsam ki, cənabınız bu gün atlanacaqsınızmı? Soruşdum və tez çıxdım, getdim.

Vəzir. Bəs bu xəlbiri bura niyə salıb gedirsən?

Mehtər. Xəlbir əlimdə idi, atlara arpa xəlbirləyib verəcəkdım. Yadımdan çıxıb burda qalıbdır.

Vəzir. Sonra niyə gəlib aparmadın?

Mehtər. Burda qaldığı ağılıma gəlmirdi, elə indiyədək xəlbiri axtarırdım.
Vəzir (*Fərraş*). Səndə ağıl harda idi, haramzada! Heydər, bu saatda nazir Ağa Bəşiri bura çağır və çubuq və fələqqə də özünlə gətir, bir üç nəfər dısqarı fərraşlara da de, bura gəlsinlər.

(Fərraş gedir.)

Mehtər (*başlayır titrəməyə və ağlamağa*). Ağa, xanın başına çevir məni!
Vəzir (*qeyzlə*). Kəs səsinə, it oğlu it!
Mehtər (*başlayır ökküldəməyə*). Ağa, qurbanın olum, qələt eləmişəm. Atan gorunə bağışla məni! Atam ilə, babam ilə qələt eləmişəm, dəxi heç vaxt buraya ayaq basmanam!
Vəzir. Səsin kəs, eşşək toxumu, eşşək!

(Bu halda nazir Ağa Bəşir, Heydər fərraş qoltuğunda bir dəstə çubuq, əlində fələqqə və başqa üç nəfər fərraş daxil olurlar, baş əyirlər.)
Vəzir (*fərraşlara*). Yıxın naziri, ayağın salın fələqqəyə!

(Fərraşlar naziri yıxırlar, ayağın fələqqəyə salırlar, ikisi fələqqəni tutur, çubuq götürür.)

Vəzir. Vurun!

(Fərraşlar vururlar.)

Nazir. Ağa, başına dönüm, mənim təqsirim nədir?
Vəzir (*qeyz ilə əlin səlbirə sarı uzadır*). Bu xəlbir mənim otağında nə qayırır?
Nazir. Necə xəlbir, ağa?
Vəzir. Çubuq dəyəndə bilərsən necə xəlbir!

(Fərraşlar vururlar.)

Nazir. Ay haray, ay dad! A başına dönüm, axır mənim təqsirim nədir? A qurbanın olum, bir təqsirimi buyur, sonra öldürürsən öldür!

Vəzir (*fərraşlara*). Dayanın! Ağa Bəşir, sənə təqsirin budur ki, bu qapıda qulluq edənlərin vəzifəsini olara tanıtmayıbsan! Bu qapıda qulluq edənlər hamı sənə ixtiyarındadı. Gərək sən hər kəsin yerini, işini ona bildirəsən. Mehtər gərək tövlədən başqa özgə yerə ayaq basmasın; xəlbir gərək heç vaxt mənim otağıma düşməsin. Bu gün mehtər Kərim əlində xəlbir mənim otağıma girib, xəlbiri burda qoyub gedibdir. Qələtən onun sağanağının bir tərəfini basdıqda, o biri tərəfi qalxıb dizimə belə toxunubdur ki, indi ağırdan qıçımı qaldıra bilmirəm. Mən bir böyük vilayətə vəzarət edib dolandırırım; sən gövdən bir mənim evimi, mənim nökrələrimi dolandıra bilmirsən!

Nazir. Ağa sənə başını və ağılını Allah böyük yaradıbdır; mən necə sənə tay ola bilərəm?

Vəzir (*fərraşlara*). Vurun!

Nazir. Ağa, başına dönüm, bu səfər məni bağışla, dəxi bundan sonra heç vaxt belə iş olmaz.

Vəzir (*fərraşlara*). Qoyun əldən! Ağa Bəşir, bu səfər səni bağışladım, əgər bundan sonra bir də mənim otağında xəlbir görünsə, özünü ölmüş bil!

Nazir (*durub ayağa*). Bəli, ağa, xatircəm ol.

Vəzir. Di get!

Mehtər (*yavaş*). Allah, sənə şükür!

Hamıdan irəli xəlbiri qaldırıb özün qapıya salır, dalınca da o birilər, sonra da vəzir çıxır.

Pərdə salınır.

İkimci məclis

(İkimci məclis Şölə xanımın otağında vaqe olur. Teymur ağa və Nisə xanım qabaq-qabağa ayaq üstə danışırlar.)

Teymur ağa. De görüm, bu işin çarəsi nədir? Bu nə xəyaldır ki, vəzir düşübdür? Məgər mən ölmüşəm ki, səni vəzir özgəsinə verə bilər? Axır bu qərabətdən onun mənzuru nədir?

Nisə xanım. Mənzuru nədir? Məgər özün bilmirsən? Əlbəttə, mənzuru istiyar axtarmaq və və izzətdə olmaqdır!

Teymur ağa. Məgər xan ona verdiyi ixtiyar və izzət bəs deyil?

Nisə xanım. Bəs olsa da, amma bietibardır: istir ki, qərabət səbəbi ilə bu ixtiyar və izzət payidar olsun.

Teymur ağa. Qərribə axmaqdır. Məgər xan öz yaxın əqrəbalarına etdiyi işləri gözü ilə görmür? Bəhər surət işə çarə tapmaq gərəkdir. Sən əbəs bu vaxtadək məni qoymadın ki, onu xəbərdar edim; indi mən istirəm ki, sabah onun yanına adam göndərib məlum edəm ki, bu niyyətdən düşsün, yoxsa xeyir götürməz.

Nisə xanım. Amandır, Teymur ağa! Bu fikirdən düş ki, bu işi hərgiz vəzirə bildirmək olmaz; ondan ötrü ki, o həmişə deyir; xan səni öldürməyə bəhanə axtarır və mən bilirəm ki, bu xüsusda vəzirlə mükərrər məşvərət edibdir; əgər vəzir bizim məhəbbətimizi anlasa öz xeyri və səlahi üçün haman saat gedib xana bildirəcəkdir ki, sən, guya onun namizədinə göz dikirsən; xüsusən ki, vəzir səndən çox incikdir!

Teymur ağa. Xan mənim atamdan qalan ölkəni və xanlığı zəbt etdiyi yetişməz, indi məni öldürmək fikrinə də düşür? Onun xam xəyalıdır!

Nisə xanım. Əlbəttə, çünki ehtiyat edir ki, sən atan məmləkətini ondan iddia edəsən, səni özünə müxill görür. Mən eşitmişəm ki, ancaq el üzünə sənə hörmət edir; əgər fürsət tapsa, bir gün səni sağ qoymayacaqdır.

Teymur ağa. Heç vaxtda onun kimi xanlar məni öldürə bilməz! Bəylər və xalqın çoxusu

mənim atamın yaxşılıqları səbəbinə mənə xilaskeşdir. Mən o quşlardan deyiləm ki, ətim yeyilə. Xub, mən vəzirə nə eyləmişəm ki, məndən incik olubdur?
Nisə xanım. Sən köhnə vəzirin oğlu Mirzə Səlimi gətirib özünə mirzə eləmişən. Vəzir belə bilir ki, əgər sənin əlinə bir ixtiyar düşsə, Mirzə Səlim bişək qabağa çıxacaq, atasın yerin tutacaq; indi bu fikirdədir ki, xana desin, onu bu vilayətdən qovdursun.

Teymur ağa. Onun ağzı deyil, mənim mirzəmi qovdura! Mənim atamın mərhəmətləri ona haram olsun ki, mənim haqqımda bu tövr bədniyyət olubdur! İnşallah taala onun tədbirlərinin hamısını pozub öz mətləbimə çataram. Amma doğru deyirsən; hələ gərək vəzir bizim məhəbbətimizi anlamaya. Şölə xanım hardadır? Mənim ona bir para deyəsi sözü var.

Nisə xanım. Anamın otağındadır.

Teymur ağa. Olmazmı gedib onu buraya çağırısan?

Nisə xanım. Anam evdə yoxdur, ikimiz də gedək ora.

Teymur ağa. Yaxşı.

(Hər ikisi çıxıb gedirlər, sonra Ziba xanım otağa daxil olur.)

Ziba xanım. Ay ləçər, axır işi o yerə yetiribsən ki, mənim qarabaşımı söyüb mənim üstümə göndəribsən? Vəzir səni belə qudurdubdur? *(Görür ki, otaqda heç kim yoxdur. O yana-bu yana baxıb söyləyir)*. Ax, hardadır bu dilaram çəngi? Evi yıxılsın Mirzə Həbib vəzirin ki, bizim axırımızı bu günə çıxartdı. *(İstir geri dösun, kişi sədəs eşidir, səksənir, əylənir)*. Vay, yad kişinin səsi gəlir! Vay, indicə qapıdan girəcəkdir, qapıdan çıxma bilmənəm, necə edim?

(O yana-bu yana vurnuxub kirir pərdə dalısında gizlənir).

Teymur ağa. Anan nə tez hamamdan qayıtdı, qoymadı ki, otaqda danışaq, burda münasib deyildi, çünki mənim danışası sözümdür, olur ki, vəzir bura gəlsin.

Şölə xanım. Xatircəm ol, bu gün vəzir bura gələ bilməz.

Teymur ağa. Necə gələ bilməz?

Şölə xanım. Ondən ötrü ki, bu gün növbəti Ziba xanımın otağındadır. Onun qalaqalının qorxusundan hərgiz cürət edib bura ayaq basa bilməz.

Teymur ağa. Bu hesabi sözdür, amma yalnız bu ehtimal ilə xatircəm olmaq olmaz; genə gərək ehtimal ilə zatirxəm olmaq olmaz; genə gərək ehtiyatı əldən qoymamaq, bəlkə bir ittifaq ilə bura gəlmək istədi.

Şölə xanım. fikir eləmə, Nisə xanıma tapşırırmışam ki, dəhlizdən dişqarı bir yerdə oturub gözətləsin; əgər vəzir görünsə, tez bizi xəbərdar etsin. Yoxsa qorxursan?

Teymur ağa. Mən qorxan adam deyiləm, bir para səbəblərə görə mən istəmirəm ki, vəzir məni burda görə, gedib xana xəbər verə. Bir neçə fikrim var; gərəkdir əvvəl onları itməmə yetirəm.

Şölə xanım. Əlbəttə, gərəkdir vəzir bu işləri bilməyə, yoxsa xana bildirər, iş bilkülliyyə pozular.

(Bu halda Nisə zənim başın içəri uzadıb.)

Nisə xanım. Ay aman, vəzir gəlir!

(Şölə xanım iztirab halətində qapıdan dişqarı baxır.)

Şölə xanım. Ay aman, vəzir düzbəduz qapıya sarı gəlir. Teymur ağa, sən qapıdan çıxa bilməzsən!

Teymur ağa. Bəs mən necə gərək edim! Olur ki, mənim bura gəlməyim açmış ola, bu xəncəri dəstəsinədək ürəyindən çaxacağam (əlini xəncərinə uzadır).

Şölə xanım. A kişi, söyləmək vaxtı deyil, hələ gir bu pərdənin dalısına, görüm bir tövr ilə vəziri geri qaytara billəmmi?

(Teymur ağa girir pərdənin dalısına, sonra vəzir əlində ağac axsaya-axsaya otağa daxil olur.)

Vəzir. Şölə xanım, nə işdəsən, kefin yaxşıdır mı?

Şölə xanım. Allaha şükür, sənin dövlətindən kefim həmişə yaxşıdır, sənin kefin yaxşı olsun. Niyə qaşını əyibsən, nə əcəb axsıyrsan?

Vəzir. A kişi, bu gün başıma bir qəziyyə gəlibdir ki, heç fikrimdən keçməzdi. Ovqatım alp təl olubdur. Xacə Məsud get mənə bir qəhvə bişir gətir.

(Xacə Masud baş vurub gedir.)

Şölə xanım. De görüm, başına nə qəziyyə gəlibdir? Amma olur ki, söyləməyi uzun çəkə, nə lazım zəhmət vermək!

Vəzir. Xeyir, uzun çəkməz. İş budur ki, mən bir neçə bəylər ilə xanın hüzurunda oturmuşduq. Teymur ağanın güclülüyündən söz düşdü. Hamı bəylər dedi ki, tamam Lənkəranda Teymur ağadan güclü bir kimsənə tapılmaz; xan da təsdiq elədi. Mən inkar etdim ki, Teymur ağada heç güc yoxdur; əgərçi oruc bayramında bir neçə uşaq basdı; amma olar tamam çolma-çocuq idilər. Teymur ağa da hüzurda durmuşdu. Xan mənim sözüümü qəbul etməyib dedi: "Sən nə dəlillə bunu isbat edirsən?". Mən cavab verdim ki, əgər mənə yaraşaydı, bu əlli yaşında Teymur ağa ilə güləşib onun arxasın yerə qoyardım. Xan ki, həmişə belə işlərə həvəsi var, hökmən buyurdu, gərək Teymur ağa ilə güləşsən. Çarəm kəsilib, ayağa durub tutuşduq, qeyrət mənə əl verib, bir dəqiqə çəkməyib Teymur ağanı çəkdim pişləngə, dəxi bilmirəm necə yerə burmuşam ki, biçərə bihiss yerdə nəqş bağladı, ancaq yarım saatdan sonra özünə gəldi; zordan mənim də ombam bərk ağrıyıb, indi axsayıram.

Şölə xanım *(təbəssüm ilə)*. A kişi, bu nə işdir sən edibsən? Bəlkə kişinin oğlu öləydi, anasının günü qara olaydı?

Vəzir. Bəs özüm də çox peşman oldum, amma çifayda, belə ittifaq düşdü.

Şölə xanım. A kişi, bəs biçarə elə yerdə qaldı? Sən çıxdın gəldin mənə hünərini söyləməyə?

Vəzir. Xeyir, fərxaşlar onu dala götürüb apardılar anasının yanına.

(Bu halda Teymur ağa pərdənin dalısında gülməyin saxlaya bilməyib pıqqıldayır. Vəzir tez yeriyib pərdəni qaldırır. Teymur ağanı və Ziba xanımı pərdənin dalısında görüb mat qalır və habelə Şölə xanım.)

Vəzir. Sübhanallah, bu nə işdir? *(Sonra üzün Teymur ağaya tutub acıqlı, qaim sövt ilə).* Ağa, sən burda nə qayırısan? *(Teymur ağa başın aşağı salır).* De görüm, axır sən burda nə qayırısan? *(Teymur ağa cavab vermir, pərdədən çıxıb başı aşağı istir getsin. Vəzir onun qolundan tutub).* Qoymanam gedəsən, ağa görüm sən burda nə qayırısan? Teymur ağa *(qolun çəkir).* Əldən qoy!

Vəzir *(ona bərk-bərk suvanıb).* Qoymanam gedəsən, mənə cavab ver!

(Teymur ağa təngə gəlib, bir əlilə yapışır onun boynunun ardından bir əlilə paçaxından qaldırıb tullayır. Vəzir otağın ortasında palaz kimi sərilir. Teymur ağa tez qapıdan çıxır gedir.)

Vəzir *(bir dəqiqədən sonra hala gəlib, üzün tutur Ziba xanıma).* Ay ləçər bu necə məkrdir mənim başıma gətirirsən?

Ziba xanım. Mən sənə başına məkr gətirirəm? Vay sənə halına! Vay sənə halına ki, qafılət gözünü örtübdür!

Vəzir. Kəs sənə, ay ləçər! Məni dilə basdırma, dəxi səni tanıdım; bu qədər fitnə və fel tamam sənə işin imiş, Allah qoysa sənə axırına çıxaram!

Ziba xanım. Ay biçarə, bir de görüm nə səbəbə mənə axırıma çıxacaqsan?

Vəzir. Səlitə, dəxi bundan artıq səbəb olar ki, yad adam ilə pərdə dalısına girib gizlənibsən?!

Ziba xanım. Ay biçarə, bir arvadın Şölə xanımdan soruşsana ki, yad adam onun otağında nə qayırır?

Vəzir. Ay ləçər, hələ sən bir özün mənə vacab ver ki, sən naməhrəm ilə bir pərdənin dalısında nə qayırısan?

Ziba xanım. Yaxşı, mən deyim. Arvadın Şölə xanım mənə qaravaşıma söymüşdü, mən gəlmişdim onun ilə dalaşam ki, niyə həddindən çıxır; ittifaqən onu otaqda görmədim. İstəyirdim geri qayıdam, gördüm ki, qapı tərəfdən bir yad adam Şölə xanım ilə danışa-danışa gəlir. Girdim bu pərdənin dalısına, gizləndim; görüm olar nə qayracqlar ki, sonra səni xəbərdar edim. Xüsusən ki, üzü açıq yad adama görükə bilməzdim. İttifaqən sən bura gələndə o adam da girdi pərdənin dalısına gizləndi.

Vəzir. Niyə çıxıb o saat məni xəbərdar etmədin, əgər doğru deyirsən?

Ziba xanım. Necə çıxıb xəbərdar edəydim ki, xəncəri dəstəsindək ürəyimə çaxacaq idi?!

Vəzir (*bir az təəmmül edib, üzün Şölə xanıma tutub*). Şölə, doğrusunu de; adam sənin yanına gəlmişdi?

Şölə xanım. Sənin arvadın tutuquşu cinsidir; dildil ötmək, yalan danışmaq peşəsidir. O adamı mən ömrümdə görməmişəm və heç tanımanam.

Vəzir. Necə tanımazsan? Teymur ağanı sən tanımırısan?

Şölə xanım. Teymur ağa burda nə qayırır? Məgər sən Teymur ağanı yıxıb anasının üstünə göndərməmişən?

Vəzir. Ay ləçər, sən mənə sözümə cavab ver, Teymur ağa sənəmi yanına gəlmişdi?

Şölə xanım. Teymur ağa mənəmi yanıma gəlsəydi, onu mənəmi ilə bir yerdə görərdin, Ziba xanım bilirdi ki, mən bu gün hamama getdim; belə xəyal edib ki, mənəmi otağım xalidir, öz sevgilisini bura çağırıb istirmiş eys-ışrətə məşğul olsun; çünki bu gün sənin növbətin onun yanında olmaq səbəbilə sevgilisini öz otağına gətirə bilməzdi. İttifaqən hamam suyu kəsilmək səbəbilə biz qəflətən geri qayıtdıq. Ona binaən qaça bilməyib, hər ikisi giriblər bu pərdənin dalısına ki, bəlkə mən çolə-bayıra çıxan zamanda fürsət tapıb qaçsınlar. Doğru söz budur, aqlını başına yığ, bu bihəyanın məkrinə uyub, mənəmi haqqımda nahaq bədgüman olma!

Ziba xanım (*Şölə xanıma çağırma-çağırma*). Ay ləktə, bu necə sözdür ki, özündən qayırısan?

Öz işini mənəmi üstümə qoyursan? Vay, vay, mən özümü öldürürəm!

Şölə xanım. Ləktəsən də, ləçərsən də, kovulsan da! İstər özün öldür, istər qoy, sənin məkrü felin tamam Lənkəran xalqına məlumdur. Çağırmaq ilə özünü təmizə çıxara bilməzsən! Ərin gözü var, görür ki, bu iş sənin işindir, ya mənəmi işimdir?

Ziba xanım. Ay aman, mən özümü öldürürəm! A kişi, bu ləçərin ağzına niyə vurmursan ki, mənə belə böhtan deyir?

Şölə xanım. A ləktə, o mənəmi ağzıma niyə vurur? Əgər o kişidir, gərək səni tikə-tikə doğraya ki, yad oğlan ilə bir yerdə tutubdur.

Vəzir (*Ziba xanıma*). Əlbəttə, səni gərək tikə-tikə doğramaq! Hələ mənəmi bir möhlət ver ki, özümü xanın yanına yetirib sənin ciyərguşən axırına çıxım, sonra sənin haqqında fikir çəkərəm. Sən ömrünü yalançılığa sərf edibsən!

Ziba xanım (acıqlı). Mən yalançıyam? Doğru danışan sənsən? Necə ki, söylədiyin nağıldan məlum oldu...

Vəzir. İtil gözümün önündən, ləçər! (*Ziba xanım otaqdan çıxır*). Şölə doğru de, bu işdən xəbərin varmı?

Şölə xanım. Mən hərgiz bu xüsusda təqsirli deyiləm!

(*Bu halda Xacə Məsud əlində qəhvə fincanı daxil olub vəzirin dal tərəfindən ərz edir.*)

Xacə Məsud. Ağa, qəhvə buyurursunuzmu?

Vəzir (*geri dönüb, əlilə qəhvə fincanına vurub xacə Məsudun üstünə dağdır*). İtil cəhənnəmə, məlun! Bu hövsələmin dar vaxtında nə qəhvə içmək yeridir! Mən bu saat xan qulluğuna gedirəm.

(Xacə Məsud geri dönüb dağılan qəhvəni üstündən silə-silə.)

Vəzir (*kəsəti-pərişanlıqdan*). Buyur, tez mənim qırmızı cübbəmi versinlər, kəhər atımı yehərləsinlər, eşitdinmi?

Xacə Məsud. Eşitdim, ağa, necə ki, buyurursan əmələ gələr.

(Ondan sonra vəzir də çolə çıxır.)

Şölə xanım. Allahu əkbər, əcəb işə rast gəldim! Canım qurtuldu, Allah, sənə şükür! (*Nisə xanım içəri girir*) Nisə, qəribə iş ittifaq düşdü; vəzir Ziba xanımı Teymur ağa ilə pərdə dalısında gördü.

Nisə xanım. Nə danışırsan? Ziba xanım pərdənin dalısında nə qayırdı?

Şölə xanım. Bilmirəm, evi yıxılmışın qızı haçan gəlib ora girmişdi ki, canım qurtuldu. Amma xan bişək və şübhə Teymur ağanı öldürəcək! Onu qurtarmağa bilmirəm nə çarə edək?

Nisə xanım. Qorxma, xan Teymuru öldürə bilməz! Amma gərək idi bu iş olmayaydı; indi mətləb uzanacaqdır. Anam çağırır, gedək onun otağına və xacə Məsudu da göndərək xanlığa, bir xəbər bilsin.

(Hər ikisi gedirlər.)

Üçüncü Məclis

(Üçüncü məclis Lənkəran divanxanasında, dərya kənarında vaqə olur. Xan taların sədrində, taxt üstündə oturubdur; hüzurunda durubdur Səlim bəy eşik ağası, əlində çomaq və hər tərəfdən Lənkəran bəylərindən neçələri səf çəkiblər, qapının ağzında fərraşbaşı Səməd bəy və pişxidmətbaşı Əziz ağa bir-iki cavan pişxidmət qaimdir və taların altında ərizəçilər, yanlarında naibi-eşik Qədir müntəzirdirlər. Fərraşlar da taların aşağısında, qapının dalısında oturublar.)

Xan. Bu gün çox xoş havadır; divandan sonra istirahət dərya üzündə bir az seyr edəm, könlüm açıla. Əziz ağa, buyur gəmiçilərə ki, dərya kənarında lötgə hazır etsinlər! Əziz ağa. Baş üstə.

(Çölə çıxır.)

Xan. Səlim bəy, denən ərizəçiləri qabağa gətirsinlər.

Eşik ağası (*talardan*). Qədir bəy, arizəçiləri növbət ilə qabağa gətir.

(Qədir bəy iki ərizəçinin qabağa gətirir, arizəçilər ikiqat oldular.)

Ərizəçilərdən birisi. Xan başına dönüm, ərzim var!

Xan. Kişi, de görüm, ərzim nədir?

Əvvəlimgi ərizəçi. Xan başına dönüm, bu gün atımı çaya suvarmağa aparmışdım ; birdən əlimdən qurtuldu, qaçdı. Bu kişi qabaqdan gəlirdi, çağırdım, a kişi, Allah xatiri üçün bu atı qaytar. Əyilib yerdən bir daş götürüb ata sarı tulladı, daş atın sağ gözünə dəyib töküldü. İndi at məsrəfdən çıxıbdır; diyəsini istirəm, vermir; mənim ilə cəngü cədal edir. Xan (*ikimci ərizəçiyə*). A kişi, bələdir?

İkimci ərizəçi. Başına dönüm, belədir. Amma mən qəsdən daş atmamışam.

Xan. Pərpuç danışma; qəsd olmasa necə daşı götürüb atmaq olar. Sənin də atın varmı?

İkimci arizəçi. Vardır, başına dönüm.

Xan (*əvvəlimgi ərizəçiyə*). A kişi, sən də get, vur bunun atın bir gözün çıxart! “Əssinə bissinin, vəl eynə bil-əyni, vəl-cüruhə qısas”. Bu şübhəli iş deyil. Səməd bəy, fərraşlardan birini qoş getsin, buları haqlaşdırsın!

(Səməd bəy baş vurub aşağı enir, bir fərraş qoşub ərizəçiləri yola salır, qayıdır).

Xan. Səlim bəy, de ki, o biri əruzəçilər irəli gəlsinlər, tez olun, bu gün seyrə çıxaxağam! Səlim bəy. Qədir bəy, o birilərini irəli gətir!

(Qədir bəy genə iki nəfər ərizəçini irəli gətirir).

Xan. Ax, xanlıq, səndən əzab dünyada nə var! Hər kəs ancaq öz əhli-əyalının qəmin çəkir, mən gərək min-min adamın qəmin çəkəm, dərdinə yetişəm. Əvvəl xanlığımdan bu günə qədər heç bir gün qarımından ərizəçiləri rədd etməmişəm!

Səlim bəy. Bu qədər xalqın duası sizin əcrinizdir. Həqiqətdə bu qədər xalq sizə əyal hesab olunur. Bu Lənkəran vilayətinin abadıği sizin ədalətinizin bərəkətidədir.

(Ərizəçilər baş əyir).

Əvvəlimgi ərizəçi. Xan, başına dönüm, mənim qardaşım naxoş idi. Dedilər ki, bu kişi həkimdir. Getdim, üç tükən pul buna verib qardaşımın üstünə gətirdim. Bu ümid ilə ki, qardaşımı sağaldacaqdır. Gələn kimi qardaşımın qan aldı, qanı kəsilən kimi qardaşım canın tapşırırdı. İndi deyirəm, kişi, barı pulumu özümə qaytar. Pulumu vermədiyi yetməz, hələ deyir ki, qan almasaydı dəxi pis olacaqdı; hələ genə məndən iddiası var. Dadıma yetiş. Başına dönüm!

Xan (*ikimci ərizəçiyə*). Cənab həkim, necə qan almasaydın dəxi pis olacaqdı?

İkimci ərizəçi. Xan, başına dönüm, bunun qardaşı möhlik istisqa mərəzinə mübtəla idi.

Əgər qan almasaydım, altı aydan sonra bişək və şübhə öləcək idi; qan almaqla bu kişinin altı ay ona bica xərc və zəhmət çəkməkdən xilas etmişəm.

Xan. Cənab həkim, bəs sənin hesabına görə gərək bu kişi genə sənə artıq zad bağışlasın?

İkimci ərizəçi. Bəli, başına dönüm, belədir, əgər insaf eləsə!

Xan (*bəylərə üzün tutub*). Vallah, bilmirəm ki, buların divanını necə kəsir? Heç belə çətin davaya rast gəlməmişdim!

Bəylərdən birisi. Başına dönüm, həkim taifəsinin ehtiramı vacibdir, xalqın vecinə gəlirlər. Buyur bu kişiyə, ona bir xələt versin, onu razı etsin. Xüsusən, bu həkimi mən tanıyıram, çox həziq həkimdir.

Xan. Əgər o sənin aşnandır, qoy sən deyən kimi olsun. *(Üzün ərizəçiyə çevirir)*. A kişi, get həkimə bir çuxa da ver, onu razı elə. Səməd bəy, bir fərraş qoş, getsin çuxanı alsın, versin həkimə.

(Səməd bəy aşağı enir. Bu halda vəzir töyşüyə-töyşüyə içəri girir, qələmdanın aparır qoyur xanın qabağına).

Vəzir. Qurbanın olum, bəsdir dəxi mənim vəzarət etməyim. Mənim qulluqlarımın əvəzi mənə yetişdi, indi vəzarəti hər kəsə ki, layiq görürsən, ona ver; mən başımı götürüb bu vilayətdən dərbədən olacağam!

Xan *(təəccüblə)*. Cənab vəzir, nə var, sənə nə olubdur? Bu nə halətdir?

Vəzir. Başına dönüm, cəmi ölkələrdə bu zamanadək sənin ədalətin dillərdə söylənir, sən qorxundan heç bir kimsənə bəndələrindən bir fəqirin malına və əyalına dəstdirazlıq edə bilməz. Amma sən qardaşın oğlu Teymur ağa gör necə səndən bivaqimədir ki, günün günortasında mənim kimi kişinin evinə giribdir ki, övrətinə əl uzatsın.

Xan *(qeyzə gəlib)*. Vəzir, nə söyləyirsən? Teymur bu curəti edə bilərmi?

Vəzir. Sənin çörəyin mənə qənim olsun əgər xilaf ərz edirəm! Özüm gözüm ilə gördüm; tutdum ki, əyliyə qulluğuna gətirəm, əlimdən dartınıb çıxıb getdi.

Xan. Səməd bəy, bu saatda get Teymuru bura çağır! Amma bu xüsusda ona bir söz demə! *(Səməd bəy baş vurub gedir)*. Vəzir, aram tut bu saatda ona bir divan edərəm ki, məcmualəmə ibrət olar!

Vəzir. Başına dönüm, keçən padşahlar ədalətin icrasında övlad və əqrabalarına tərəhhüm etməyiblər. Xüləfayəzimizsən öz övladlarına xalqın əyalına kəc baxmaqdan ötrü bazxasti-şədid etmişlər. Sultan Mahmud Qəznəvi bu gün cürm üçün müqərrəblərindən birisinin boynunu öz əlilə vurdu. Odur ki, müruri-dühur ədalətlərinin vəsfi ələmdə məzkurdu.

Xan. Vəzir, indi görürsən ki, sən xanın da bu babda xüləfalardan və Sultan Mahmud Qəznəvidən əskik deyil.

(Bu halda Səməd bə Teymur ağa ilə içəri girir, hər ikisi baş əyirlər.)

Xan *(Teymur ağaya)*. Mən sənə buyurmamışam ki, heç vaxt xəncər ilə mənim hüzuruma daxil olma?!

Teymur ağa. Mən xəncər qurşamamışam!

Xan. Mənə belə göründü. Xub, sən vəzirin hərəmxanasında işin nə idi? *(Teymur ağa başın aşağı salır)*. Sənin qərəzin budur ki, sən kimi nadürüst qardaş oğlundan ötrü mən vilayətlər içində bədnam olam? Mən sən kimi qardaş oğlunu istəmirəm! Tənab!

(Hamam saat bir necə fərraş əllərində tirmə şal hazır olurlar). Salın şalı bunun boynuna sürüyün aşağı!

(Fərraşlar şalı salmağa hazırlanırlar, tamam bəylərin gözü dolur yaş ilə).

Eşik ağası və tamam bəylər. Xan, Qurbanın olaq, cavandır, bu səfər bağışlayın, bunun təqsirini!

Xan. Babam ərvahına, hərgiz bağışlamam. *(Üzün çevirib)*. Salın şalı! *(fərraşlar bir cüzvi hərəkət edirlər; tamam bəylər ağlamaqdan özlərini saxlaya bilməyib biixtiyar ökküldəməyə şüruh edib torpağa düşürlər, yalvarırlar)*.

Bəylər. Amandır, xan, başına çevir, anasının bircəsidir. *(Ökküldəyirlər)*.

Xan. Olmaz, olmaz! *(Qeyzlə fərraşlara üzün tutub)*. Salın demirəm, köpək uşağı!

(Fərraşlar əllərində şal, yavıqlaşdıqda Teymur ağa cəld əlin uzadıb dalısında sancılmış tapançanı çıxardıb çevirir fərraşlara sarı; fərraşlar qorxudan hər tərəfə səpələnirlər; Teymur ağa aralıqdan çıxıb gedir.)

Xan *(dalisınca)*. Ay tutn, ay qoymuyun getsin!

(Hamı hərəkət edir, amma dalısınca düşən olmur).

Xan *(acıqlanmış, bəylərə üzün tutub)*. Sizin heç biriniz mənim mərhəmətlərimə layiq deyil! Bu cüvəllağımı niyə qoydunuz getdi?! *(heç kəs cavab vermir)*. Səməd bəy!

(Səməd bəy qabağa yeriyyir).

Xan. Bu saatda əlli nəfər cəzairçi özünlə götür, Teymuru hər yerdə olsa, axtarıb tapıb tutun, qolu bağlı bura gətirin; ta mən öldürməsəm, ölkə dincələməz!

Səməd bəy. Baş üstə. *(Qapıdan çıxır)*.

Xan *(bəylərə)*. Dağılın!

(Bəylər dağılırlar).

Xan. Əziz ağa! *(Əziz ağa qabağa gəlir)*. Lötgə hazırdır?

Əziz ağa. Hazırdır!

Xan *(ayağa durub)*. Vəzir, sən get, aram tut, qəm eləmə, sənin qisasın yerdə qalmaz. Al, bu üzüyü də Nisə xanıma ver, bu gün məxsus onun üçün zərgərdən gətirtmişəm. Və onu köçürmək tədarükünə məşğul ol; bir həftədən sonra gərəkdir toy başlansın!

Vəzir. Bəli, fərmanınıza əməl edəcəyəm.

(Baş vurub çıxır. Sonra da xan Əziz ilə lötgəyə minib dərya seyrinə çıxır).

Pərdə salınır.

Dördümcü Məclis

(Dördümcü məclis Şölə xanımın otağında vaqə olur. Şölə xanım və Nisə xanım qayət nıgaranlıqda oturublar).

Nisə xanım. Görəsən nə vaqə oldu? Xacə Məsud gəlmədi ki, bir xəbər gətirə; ürəyim çox iztirabdadır.

Şölə xanım. Niyə iztiraba düşürsən? Sənin sözlənlə xan Teymur ağaya bir zad edə bilməyəcəkdir.

Nisə xanım. Doğrudur ki, bir zad edə bilməz, amma qorxuram ki, Teymur ağa ilə mənim arama ayrılıq sala ki, ölümdən bədtərdir.

(Bu halda Xacə Məsud girir).

Şölə xanım. Xacə Məsud, söylə görək nə oldu!

Xacə Məsud. Nə olacaq! Vəzir xana ərz elədi, xan Teymur ağanı gətirib istirdi boğdursum, Teymur ağa tapança çəkib fərraşları dağıtdı, aralıqdan çıxdı. Xan dalısınca əlli adam buyurdu ki, hər yerdə tapsalar tutub qolu bağlı gətirsinlər ki, öldürsün. İndi tamam şəhəri və evləri ondan ötrü axtarırlar.

(Nisə xanım qüssədən ah çəkir; bu halda qapı açılır, Teymur ağa içəri girir).

Şölə xanım. Vay, dədəm vay, sən bura necə gələ bildin? Məgər aslant ürəyi yemisən? Məgər canından qorxmursan?

Teymur ağa (*Təbəssümlə*). Nə var ki, canımdan qorxam?

Şölə xanım. Necə nə var? Xan səni axtardır ki, tutdursun, öldürsün. Necə sən arxayın bura gəlmisən? Xacə Məsud, çıx çölə, gözətlə! Gələn olmasın!

(Xacə məsud çıxır çölə).

Teymur ağa. Sənin xəyalına gəlir ki, mən ölüm qorxusundan bu gün Nisə xanıma görməyə gəlməyəcəkdim? Bu başı qoymuşam onun uğrunda! Amma mən işsiz də gəlməmişəm. İstirəm, bu gecə Nisə xanıma götürüb qaçam. Dəxi bundan sonra onu burada qoymaq olmaz! Sənin ərin mənim ilə nəməkbəhərəmliq binasını qoyubdur; mən dəxi öz nişanlımı onun əlində qoyub, ondan sonra bura gəlib-gedə bilmənəm!

Şölə xanım. Çox yaxşı, mən də bu əmrə razıyam. Amma gündüz bura gəlmək xilaf idi. Özün bilirsən ki, Ziba xanım yüz yerdən pusquçu qoydurub ki, bir səbəblə səni ölümə verib, bizi bədnam etsin. Yaxşısı budur ki, indi bir tövr ilə buradan uzaqlaşib gecənin yarisində at və adamlarla darvaza dalısında hazır olasan. O saatda mən Nisə xanıma çıxarıb

sənin əlinə tapşırıram, apararsan.
Teymur ağa. Nisə xanım, razısanımı?
Nisə xanım. Əlbəttə razıyam, dəxi bundan başqa çarə qalmayıb.

(Bu halda Xacə Məsud qapıdan çıxır).

Xacə Məsud. Ay aman, vəzir gəlir!
Şölə xanım və Nisə xanım *(rəngləri təğyur tapmış)*. Vay, dədəm vay, nənəm vay!
Amandır, Teymur ağa, pərdənin dalısında gizlən, görək bu zalımı qaytara billikmi?
Teymur ağa *(heç halətinə təğyir verməyib arami-qəlb ilə)*. Mən hərgiz dəxi o pərdənin dalısına girməyəcəyəm; qoy gəlsin mənə burda görsün!
Şölə xanım və Nisə xanım *(onun ayağına düşüb dizlərindən qucaqlayırlar, izzirab ilə)*.
Allahı sevirsən, özünü qana çalxama! Baban goru xatiri üçün gizlən pərdənin dalısında!

Teymur ağa. Heç vaxt!
Xacə Məsud *(genə başın içəri uzadıb)*. Ay aman, vəzir yetişdi!
Şölə xanım və Nisə xanım. Ay başına dönüm bizə rəhm elə, bizə yazığın gəlsin!
Vəzir bu səfər səni burda görsə, biz bişək ölümə gödərik!
Teymur ağa. Hə ancaq sizdən ötru. *(girir pərdənin dalısına bir saniyə keçmiş vəzir içəri daxil olur)*.
Vəzir. Yaxşı oldu ki, siz hər ikiniz burdasınız. Mənə vacib idi ki, siz ilə danışığ edim.
Qulaq asın. Şölə xanım, heç bilirsənmi ki, sənin bacını xana vermək ilə nə qədər mənim dərəcəm və sənin rütbən artıq olacaqdır? Belə olan surətdə, aya sənə lazım deyilmi öz təmiz adını itirməyəsən və deməsinlər ki, xan bu övrətin bacısını alır ki, nəməhrəmlər ilə həmişə aşnalığı var.
Şölə xanım *(arami-qəlb ilə)*. Buyur, görək, mən hansı nəməhrəmlərlə aşnalıq edirəm?
Vəzir. Məsələn, Teymur ağa ki, sənin otağında gördüm.
Şölə xanım. Arvadın Ziba zanımla bu pərdənin dalısında?

Vəzir. Doğrudur, mən sənin haqqında gümanı-bəd edə bilmənəm; olur ki, bu təqsir Ziba xanımın ola; amma bu sözləri ondan ötrü sənə deyirəm ki, elə durub-oturmayasan ki, sənin xüsusunda xana bir yaman söz deyələr və Nisa xanımdan da könlü çıxar; çünki bu saatda Nisa xanımdan ötrü biixtiyardır və mənə buyurdu ki, bir həftəyədək onun köçmək tədarükünü gör! Budur, ona bir üzük də peşkəş göndəribdir. Al, Nisa xanım, tax barmağına! *(üzüyü Nisə xanımın əlinə qoyur)*.

Nisə xanım. Bir qız ki, onun bacısının haqqında bədgüman olalar, xana layiq olmaz. Bu üzüyü apar, xana layiq bir qız tap, onun barmağına tax. *(Üzüyü vəzirin qabağında yerə qoyur, çölə çıxır)*.

Vəzir *(dalısınca)*. Qızım, mən məgər sənin bacın haqqında bədgüman oluram? Mən bu sözləri nəsihət yolunca ona danışdım.

Şölə xanım. Olmazmı bu nəsihətləri arvadın Ziba xanıma verərsən?

Vəzir. Əlbəttə, sabah ona bundan qaim sözlər deyəcəyəm.

Şölə xanım. Dəxi sabah niyə, elə bu saatda gedə bilməzmişən?

Vəzir. Dəxi bu saatda çəndan lüzümü yoxdur. Ondan ötrü ki, Teymur ağa fərzən onun sevgilisi də olmuş ola, öz cəzasına yetişdi; ya tapılıb ölümə gedəcək, ya da bu vilayətdən dərbədər düşəcəkdir. Bundan sonra bu xüsusda heç zad danışmaq lazım deyil. Nisə xanımın köçmək tədarükünə gərək məşğul olmaq.

Şölə xanım. Get anamın otağına, bu sözləri ona danış; bu mənim işim deyil.

Vəzir. Get ananı bura çağır, burda danışaq.

(Bu halda qapı açılır, Pəri xanım və Nisə xanım içəri girirlər).

Vəzir. Əcəb oldu gəldin. Buyur otur!

Pəri xanım. A qadan alım, oturmaq vaxtı deyil, genə əlimdən çıxıb gedərsən. Sözümə qulaq as. O qədər şüglün var ki, səni görmək olmur.

Vəzir. Bəli, ələxüsus bu günlərdə heç macalım yox idi. De görüm, ana, mətləbin nədir?

Pəri xanım. A qadan alım, bir cüzvi mətləbdir. Getmişdim falçı Qurbana dua yazdırmağa ki, Allah sənə qızım Şölə xanımdan bir oğlan kəramət eləsin. Falçı duanı yazıb buyurdu ki, gərək vəzirin başının üç ağır buğda səməni qoyub füqərəyə paylayasan. İndi gərək sənin başının üç ağırını tutam, səməni vaxtı keçər.

Vəzir. Əcəb təklif edirsən, ana! Mənim başımı necə çəkib ağırını tutacaqsan, madam ki, başım bədənimdədir.

Pəri xanım. A qadan alım, çox asan zaddır. Falçı tövrünü öyrədibdir. Bir dərin qab qoyarıq başına, əgər başın tamam ona sığsa, onun dolusu buğda o başın ağındır. Nisə xanım, o badyanı bura gətir!

(Nisə xanım gedib qapının dalısında Xacə Məsud hazır eləmiş bir kiçik badyanı gətirir. Pəri xanım tez aramı-qəlb ilə vəzirin papağın qaldırır).

Vəzir. Əgərçi namünasib təklifdir, amma müzayiqə yoxdur; necə ki, deyiblər əməl elə, taki Allah Şölə xanımın arzusunu bitirsin.

Pəri xanım. Bəli, qadan alım. Nisə xanım, badyanı qoy başına!

(Nisə xanım badyanı geydirir. Badya vəzirin qaşına qədər girib aşağı getmir. Nisə xanım zor edir).

Vəzir. Ay aman, burnum əzildi! Nə qayıırırsan, yavaş! *(İki əlli badyanı qaldırır).*

Pəri xanım *(tez)*. A qız, o böyük badyanı gətir.

Vəzir. Ay ana, Allahı sevirsən, olmazmı bu iş özgə vaxta qala? İndi səninlə vacibi danışı mətləbim var.

Pəri xanım. Olmaz, vaxtı keçər, a qadan alım! İncimə, bir dəqiqəlik işdir. Biz də səndən ötrü çalışırıq! *(Ağlamaq halında)*. Bəs bu axır ömrümdə sən rəva görürsən ki, mən Şölə xanımın qucağında oğul görməyim, ölüm? *(Gözün yaşla doldurub, Nisə xanıma üzün tutur)*. Ay qız, qoy badyanı, əvvəldən gərək bunun gətirəydin.

(Nisə xanım badyanı qoyur, badya vəzirin lap boğazına keçdikdə, Pəri xanım tez Şölə xanıma pərdə sarı işarə edir. Şölə xanım ahəstə pərdəni qalxızib, Teymur ağanı çıxarıb qapıya sarı ötürür. Teymur ağa qapıdan rədd olduqda Nisə xanım badyanı qaldırır).

Vəzir. Ana, indi otur səninlə söz danışacağam.

Pəri xanım. Baş üstə, oğul!

(İstir otursun, bu halda həyətdə çox qalmaqal səsi gəlir. Bir dəqiqə çəkməmiş Teymur ağa əlində tapança otağa daxil olur. Vəzir onu görən kimi başlayır titrəməyə).

Teymur ağa. Mənim atamın yaxşılıqları sənə haram olsun! Axır heç nahaq yerə mənə ölümə vermək istirsən? Mən əvvəl səni öldürməmiş özüm ölmənəm.

(Tapançanı qalxızır vəzir tərəfinə. Şölə xanım düşür onun ayağına yalvarır).

Şölə xanım. Amandır, Teymur ağa, təəmül et, əl saxla!

(Teymur ağa əl saxlayır. Bu halda Səməd bəy bir neçə cəzairçi ilə otağa daxil olur, qapı ağzında durur).

Teymur ağa. Səməd bəy, qərəzin nədir?

Səməd bəy. Ağa, biz sənin atan və özün nökrəyik. Bizim həddimiz nədir ki, sənə tərki-ədəblik edək? Amma özün bilirsən ki, xanın buyruğudur, gərək səni onun yanına aparaq.

Teymur ağa. Məni diri onun yanına apara bilməzsəniz! Məgər mənim başımı apararsınız. Başım da asanlıqla ələ gəlməz! Bismillah, əgər hünəriniz var, ayaq irəli qoyun. *(Tapançanı yuxarı qalxızır).*

Səməd ağa. Ağa, fərz elə ki, onun ilə öldürdün bir adamı; mənim ilə əlli cəzairçi var, buları ki, qırıb qurtara bilməzsən? Bu hərəkətlər nə lazımdır? İnanın ki, xan əhd edibdir sizə bir zad etməsin.

Teymur ağa. Mənim həgiz onun əhdinə etibarım yoxdur. O hansı əhdin üstündə durubdur ki, ona inanmaq olar? Söz odur ki, dedim.

(Bu halda həyətdə dübarə qalmaqal qopur. Səlim bəy eşik ağası, Teymur ağanın süd qardaşı Riza ilə içəri girir).

Səlim bəy. Səməd bəy, geri çək! Teymur ağa, başın sağ olsun! Əmin xan dərya üzündə seyrə çıxmışdı, qəflətən bərk külək əsib, lötgə çevrilib, xan dəryaya qər q olubdur. İndi xalq xanlıq imarətinin ətrafına cəm olub səni özlərinə xan istirlər. Təşrif gətirin!

Teymur ağa. Riza, belədir mi?

Riza. Bəli, başına dönüm, belədir! Buyurun gedək! *(Bu halda vəzir və Səməd bəy yeriyib topırağa düşürlər, yalvarırlar).* Ağa, bizi başına çevir!

Teymur ağa. Səməd dəy, sən dur gəri çəkil! (*Səməd bəy qalxıb geri çəkilir. Teymur ağa vəzirə*). İndi sənə məlum olsun ki, mənim sənin evinə gəlməyim ondan ötrü idi ki, mən sənin baldızın Nisə xanıma təəşşüq yetirib Allahın əmrilə onu olmağa talib idim. Amma çünki sən bir para arzuların xatiri üçün onu xana vermək fikrinə düşmüşdün, ona görə bu əmri sənə bildirmək mümkün olmurdu və o cəhətdən sən bir para gümani-bəd mənim haqqımda edib mənim ölümümə çalışırdın! Amma canəbi-əqsədi-ilahi doğruya yar olub, sənin muradın əksi üz verdi. İndi mən təqsirindən keçib səni billkülliyyə bağışlayıram və əgərçi səni öz sifətlərinə görə dəxi şügli-vəzarətdə baqi qoya bilmənəm. Lakin bundan sonra müdamül-həyat məndən vəzifəxar olub, kamali-asayışdə güzəran edəcəksən. Nisə xanıma köçürmək tədarükünə məşğul ol ki, bir həftədən sonra gərəkdir ki, toy başlansın. Anam Pəri xanım, bacım Şölə xanım, xudahafiz!

Pəri xanım və Şölə xanım. Ağa, Allah sənin ömür və dövlətini ziyad eləsin, yüz il xanlıq edəsən!

(*Teymur ağa bəylər ilə otaqdan çıxır, vəzir heyətlə baxmaqda qalır*).

Cazairçilər (*qışqırır*). Teymur xan sağ olsun!

Pərdə salınır.

Tamam olur.

Veb direktor: Betti Bleyer

Mətni yığdı: Nərgiz Abadi

Yoxladı və veb üçün hazırladı: Aydan Nəcəfova

AZERİ.org-a qoyuldu: Yanvar, 2005

